

„Răsuciri“ bănațene de Călin Dan și Celia Ghyka

 romanaliterara.com/2024/01/rasuciri-banatene-de-calin-dan-si-celia-ghyka/

Cătălin Davidescu

România literară nr. 1/2024

Este un vechi proverb care spune: „dacă vrei să cunoști un loc și oamenii lui, vizitează-i piața“, ceea ce e foarte adevărat, dar cred că nu este singurul mod de a explora specificul identitar al unui spațiu locuit. O cercetare culturală, la nivel de creație artistică, poate oferi șansa de a percepe în profunzime specificul unui loc. Lămuritoare în acest sens este și expoziția *5 niveluri pentru edificarea Banatului Etern* în viziunea curatorială a lui Călin Dan și a Celinei Ghyka, deschisă la Kunsthalle Bega în cadrul programului cultural „Timișoara capitală europeană a culturii – 2023“. Este un proiect transdisciplinar, care prezintă bunuri culturale împrumutate de la mai multe muzee din zonă, dar și din București, lucrări de artă ale unor artiști din diverse generații, de la Iulius Podlipny, născut în 1898, până la Dani Ghercă, născut în 1988, precum și melodii aparținând patrimoniului imaterial.

Expoziția reunește peste o sută de obiecte de patrimoniu și bunuri culturale într-o rafinată coexistență a genurilor, tehnicilor și perioadelor istorice, într-un parcurs curatorial complex care permite înțelegerea pe mai multe niveluri de cronologie, dar și de lectură. Este un itinerariu vizual care propune un discurs metaforic, conceput pe 5 etape diferite: protoistoria (piese de arheologie, geologie), premodernitatea (obiecte etnografice și vernaculare), modernitatea locală (obiecte domestice, mobilier, modă), un alt strat denumit de curatori „deasupra istoriei“ și care conține elemente de patrimoniu imaterial precum dans, muzică și poezie, și, bineînțeles, un strat al artei în care regăsim piese de la începutul sec. al XX-lea și până în prezent. Deși aparent disparate, toate acestea contribuie la înțelegerea unui model existențial surprinzând spiritul Banatului în diferite stadii de edificare ce acoperă ca timp o perioadă istorică îndelungată, de la preistorie până în contemporaneitate. Conceptul expozițional, este unul flexibil, complex, creând legături neașteptate între obiectele expuse și imaginând alăturări inedite dar semnificative: coronamentul funerar de marmură cu lei și con de pin găsit la Sarmizegetusa din sec. III, și relieful votiv în marmură al *Cavalerului trac* realizat în aceeași perioadă sau vasele de cristal produse în anii '80 ai secolului trecut la fabrica din Mediaș și o bomboniera albastră având capacul pictat cu scene aurite, produsă la Karlsbad, la începutul secolului al XX-lea, care evocă universul domestic al unei locuiri tihnite. Într-o altă zonă, găsim un *Autoportret cu Tania Billayre* aparținând pictorului bănațean Tiberiu Bottlik, alături de statueta găsită în castrul roman de la Pojejena, *Liber și Libera*, care îi reprezintă pe vechii zei italici ai fertilității surprinși într-o ipostază de o discretă tandrețe. În aceeași mișcare de „răsucire“ istoric emoțională poate fi citit micul leagăn portabil, pe care femeile bănațene îl luau la munca câmpului în secolul XIX, scoarța de lână găsită la Ilovăț, în Timiș, mașina de cusut Singer, pălăria din perioada interbelică sau cea din perioada comunistă, marca „Paltin“.

Coexistența tuturor acestor obiecte pare greu de imaginat: șansa de a aduce împreună urne funerare cu greutate de pescuit, o râșniță de cafea cu un castron din epoca bronzului, un serviciu de fumat sau o carte a scriitorului și acuarelistului bănațean Victor

Vlad Delamarina, alături de diverse ritmuri sonore de factură populară (*Purtata* – jocul fetelor de pe Târnave), marșuri (*Marșul lui Radetzky*) sau dinamica secvență video cu celebrul cântăreț de twist Chubby Checker.

Asumarea acestei forme de livrare a mesajului artistic printr-o serie de obiecte și filme care, fiind deja asimilate în conștiința colectivă, sunt investite simbolic de echipa curatorială cu funcții de reprezentare, vine în prelungirea preocupărilor mai vechi ale lui Călin Dan. Încă de acum două decenii, el propunea printr-o serie de proiecte de tipul „artist run“, conceptul de „arhitectură emoțională“ care generează și actualul proiect. Coerența acestei amprente de gândire artistică fiind prezentă în discursul său teoretic încă de acum două decenii când afirma: „Conținutul care poate fi depozitat în acest spațiu nu cunoaște decât o singură limitare: trebuie să se ocupe în mod direct sau mai subtil de tensiunile ontologice dintre oameni și locul unde trăiesc“ (2004).

Proiectul *5 niveluri pentru edificarea Banatului etern* este tratat în același spirit, ca o identitate subiectiv/colectivă nutrită dintr-o cerce tare complexă, transdisciplinară (în sensul dat de Jean Piaget, în 1970), care își concentrează atenția pe dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor straturi de realitate. Descoperirea acestei dinamici, care trece în mod necesar prin cunoașterea disciplinară, presupune o deschidere a acestora spre o transparență absolută, unde cele două fluxuri, cel informațional, care străbate lumea exterioară, materială, și cel de conștiință, care traversează universul interior, converg într-un discurs comun ce facilitează decodificarea expresiei. Iar periplul ne aduce firesc în arta contemporană românească, unde întâlnim o selecție reprezentativă de autori precum: Horia Bernea, Ștefan Bertalan, Ion Condiescu, Roman Cotoșman, Cristian Dițoiu, Constantin Flondor, Ion Grigorescu, Ana Maria Micu, Ciprian Mureșan, Paul Neagu, Mihai Olos, Șerban Savu, Liviu Stoicoviciu, Napoleon Tiron ș.a. Este o formă de înțelegere nostalgică a lumii prezente, unde raportul dintre rațiune și sensibilitate este încă unul determinant.

Trebuie reamintit și faptul că una dintre temele recurente ale parcursului artistic și curatorial la Călin Dan se întemeiază pe dialogul din *Republica* a lui Platon, unde filozoful grec, referindu-se metaforic la condiția umană, observă că aceasta este scufundată într-un sistem de iluzii din care nu poate și nici nu vrea să iasă. Este o dezvoltare conceptuală pe care o resimțim pregnant și în actualul proiect, hrănit consistent într-o formă de expresie artistică relativ nouă, rar exersată la noi, ce se articulează dintr-un conglomerat de obiecte, elemente diverse atent prezentate într-o nouă ecuație culturală. Se configurează astfel un produs vizual eliberat de corsetul vechii norme, unde sensul de „original“ era implacabil legat de cel de operă/autor/ creație individuală, redimensionând și în egală măsură dinamizând în mod considerabil spațiul creației. Uzitarea „citatului“, a unor creații individuale pentru definirea unui alt discurs, a cărui armonie nu presupune fuziunea, provoacă și un alt tip de percepție, mai complex, mai ofertant, specific lumii actuale unde pluriculturalismul a devenit o valoare a societății în care trăim. Este un limbaj creativ care dintr-o expresie artistică de nișă tinde să migreze tot mai pregnant spre centru. Asta am înțeles eu din acest rafinat discurs artistic pe care Celia Ghyka și Călin Dan l-au realizat în artist *run space* de la Kunsthalle Bega.